

PTÁK ROKU 2008

RACEK ČERNOHLAVÝ

ROZŠÍŘENÍ RACKA CHECHTAVÉHO V EVROPĚ (Cramp a Perrins, 1994)

 pouze hnízdní výskyt

 celoroční výskyt

 zimoviště

ZÁKLADNÍ ÚDAJE

Český název: Racek chechtavý

Vědecký název: *Larus ridibundus*

Hmotnost: 205–390 g (samci průměrně 285 g, samice 250 g)

Délka křídla: 29–31 cm

Nejvyšší prokázaný věk: 32 let

Potrava: převážně živočišná (nejrůznější členovci, brouci, blanokřídlí, dvoukřídlí, žížaly, z ob-
ratlovců pak především ryby a drobní hlodavci), v létě i rostlinná složka; mláďata většinou
hmyz (zejména brouci a dvoukřídlí)

Tah: v Čechách tažný druh, přezimuje v atlantské oblasti a ve Středomoří, malá část přezimuje
i v Čechách (např. v Praze)

Hnízdiště: hnízdí v různých velkých koloniích na zemi nebo nízko nad zemí, hnízdo je zpravidla
umístěno v pobřežní vegetaci, vzácně hnízdí na keřích nebo dokonce i na stromech

Hnízdění: jedenkrát do roka, při zničení snůšky může zahnízdit podruhé, snůška obsahuje
3 vejce

Délka sezení na vejcích: 23–26 dní, sedí oba rodiče

Právní ochrana: obecná ochrana náleží rackovi chechtavému dle § 5a zákona č. 114/1992 Sb.
v platném znění, v Červeném seznamu ptáků České republiky je v kategorii zranitelný (VU)

Rackové, a mezi nimi i racek chechtavý, patří mezi lidmi k velmi známým ptákům. Většina z nás si při vyprávění o racech představí mořské pobřeží, přístav nebo opuštěný ostrov uprostřed oceánu. Přesto patří racek chechtavý mezi typické představitele středo-evropské ptačí fauny a v minulosti pravidelně oživoval svojí přítomností a křikem i českou kulturní krajinu. V rybníčních oblastech jižních a východních Čech, ale i rozsáhlých oblastí Moravy a Slezska, byl velmi hojným ptačím druhem. Tyto časy jsou již sice pryč, přesto zůstává racek chechtavý velmi zajímavým druhem a v následujícím textu naleznete podrobnosti o jeho životě.

Informace o rackovi chechtavém

POZNÁVÁNÍ V PŘÍRODĚ

Všichni rackové patří do řádu dlouhokřídlých, což jsou ptáci velikostí kosa počínaje až po druhy velké jako orel. Jejich typickým znakem, podle kterého dostali své jméno, jsou dlouhá a štíhlá křídla. Jsou to ptáci zdržující se v okolí vody, jejich typickým prostředím jsou moře a mořské pobřeží. Racek chechtavý patří mezi středně velké druhy racků. Ve svatebním šatu (tj. ten, ve kterém hnízdí) patří mezi pěkně a kontrastně vybarvené ptáky. Tělo je čistě bílé, záda jsou šedá. Na hlavě má hnědočernou masku, která se z větší vzdálenosti zdá být černá. Konce ručních letek jsou kontrastně černobíle zbarvené. Zobák a nohy jsou sytě červené, duhovka oka je hnědočerná, oční kroužek je červený. Samec i samice jsou zbarveni stejně. Zimní šat je podobný hnízdnímu, pouze hlava je bílá s hnědavou kresbou u oka. Zbarvení mladých ptáků je odlišné. Svrchu jsou šedohnědí, na křídlech je podélná hnědá kresba, ocas má na okraji

Dospělý racek chechtavý ve svatebním šatě

Foto: Jan Ševčík

tmavý lem. Zobák a nohy jsou u mladých ptáků špinavě žluté až masové. V hnízdních koloniích jsou racek chechtavý velmi hluční, jejich křik je slyšet na stovky metrů daleko. Díky společenskému způsobu života se pohybují i mimo kolonie ve větších či menších skupinách. V době hnízdění je možno racky pozorovat také na polích, zejména při orbě nebo kosení luk, na řekách a přehradách. V minulosti hojný, mnohdy celoroční výskyt na skládkách pevného odpadu, je dnes díky omezení počtu těchto skládek spíše výjimkou. V zimním období existuje možnost racky pozorovat ve větších městech, kde jsou často přikrmováni lidmi.

HLAS

Rackové se ozývají velmi často, zejména pokud je jich více pohromadě. Hlas zní „chechtavě“ jako „krijé-krijé“ nebo „kvép, kvép“ a racek má při něm zobák velmi široce rozevřený. Díky tomuto hlasu dostal racek také své druhové jméno chechtavý. Varování

Racci jsou společenší ptáci

Foto: Jan Ševčík

je možno popsat jako „*koerr, koerr*“. Velmi silný a agresivní křik se ozývá zejména při přiblížení nebo vstupu do hnízdní kolonie. Je doprovázen i prudkým naletováním na narušitele, málokdy však dojde k fyzickému kontaktu. V případě blížícího se nebezpečí se racek ozývá krátkým opakovaným „*kek*“. Zejména v době hnízdění a při kontaktu s partnerem používá racek ještě další méně slyšitelné zvuky jako „*krr, krr*“ nebo vyšší

Racek je výborný a vytrvalý letec

Foto: Ivan Mikšík

„*grre-e, grri-í*“. Na zimovištích používají racekové úplně jiný repertoár hlasů jako např. „*quaquaqua*..“ nebo „*kekekek*..“

ROZŠÍŘENÍ

Racek chechtavý má palearktický typ rozšíření a patří mezi tzv. monotypické druhy. To jsou druhy živočichů, které nevytváří žádné poddruhy. Obývá téměř celou Evropu s centry rozšíření na pobřežích a v rybníkatých nížinách střední Evropy. Od poloviny předminulého století se rozšířil do severní Evropy (Finsko, Norsko, Švédsko), od 60. let minulého století také do Evropy jižní (Itálie, Španělsko). Areál rozšíření se táhne dále širokým pásem Eurasie až po Kamčatku a Čukotku. Objevuje se také ve střední Asii, v Grónsku a dokonce i ve Spojených státech.

V České republice hnízdí racek především v nížinách a také v oblastech s dostatkem rybníků a jiných vodních nádrží ve výše

položených územích. Hlavními hnízdními oblastmi jsou jižní a východní Čechy, zejména Českokubějovicko a Třeboňsko, dále jižní a střední Morava a nížinné oblasti Slezska. Nejvyšší místa hnízdního výskytu jsou známa ze 730 m n. m. na přehradní nádrži Lipno na Šumavě a na jižním okraji Doupovských hor v západních Čechách. Celková velikost hnízdní populace racka chechtavého v ČR v letech 2001 až 2003 činila 50 000 až 100 000 párů. To je oproti početnosti k roku 1989 (80 000 až 150 000 párů) pokles o více než 35% a druh je hodnocen jako silně ubývajících. V letech 2001 až 2003 byl zjištěn v 46% mapovacích kvadrátů, zatímco v letech 1985-89 to bylo ještě 53%. V jižních a západních Čechách bylo maxima stavů dosaženo koncem 70. a počátkem 80. let minulého století. Největší současné kolonie jsou na Střední nádrži Vodního díla Nové Mlýny na Břeclavsku (v roce 2001 ještě 7534 hnízd, v roce 2004 pak 4225 hnízd), u obce Rzy ve východních Čechách, na Jaroslavických rybnících na Znojemsku a na Heřmanském stavu u Ostravy. Na Střední nádrži Vodního díla Nové Mlýny bylo přitom ještě v roce 1991 prokázáno 19 853 párů. Nejpřesnější sledování vývoje počtu hnízdících racků pochází z jižních Čech, kde v roce 1966 hnízdilo 30–40 tisíc párů v 80 koloniích, v roce 1977 to bylo 60–70 tisíc párů ve 100 koloniích (maximum), v roce 1988 pak 20–30 tisíc párů v 53 koloniích,

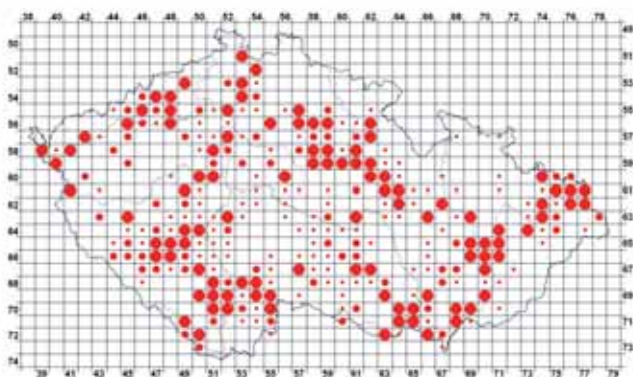
Racci u nás hnízdí převážně na rybnících – rybník Domin, Českokubějovicko

Foto: Petr Bürger

v roce 1998 to bylo 7,5–10,3 tisíc párů ve 27 koloniích a naposledy v roce 2002 už jen 6,5–9,8 tisíc párů ve 28 koloniích. Podobně silné úbytky jsou zjišťovány i na našich zimovištích. Např. na střední Moravě byly v polovině 90. let minulého století zjišťovány na vodních nádržích tisíce zimujících racků, v roce 1999 klesly počty na pouhých 50 jedinců. Stejná situace nastala i v Praze (momentálně naše jediné významné zimoviště), kde po vrcholu v 90. letech s 5–10 tisíci racků došlo k úbytku stavů až na 2,7 tisíce v zimě 1996/97.

Hnízdní rozšíření racka chechtavého v České republice v letech 2001–2003

(zdroj: Štátný a kol., 2006)

TAH

Racek chechtavý je u nás tažným ptákem. V oblastech, kde zamrzají v zimě vodní plochy, je tomu podobně. V dalších částech svého velkého areálu rozšíření je pak buď stálý nebo potulný. Zimuje v pobřežních oblastech od jižního Islandu, jižního Norska, Pobaltí a jižním směrem až po západní pobřeží Afriky. Zimoviště leží také v povodí řeky Niger, vzácně i Nilu. Britští a také švýcarští raci jsou stálí, severoevropští jsou tažní se zimovišti v Severním moři a také ve Středomoří. Východoevropští ptáci (polští a zejména ruští) táhnou buď ke švýcarským jezerům nebo do východního Středomoří. Tato rozdílná zimoviště využívají i čeští ptáci. Většina racků ze západní poloviny našeho státu táhne západními směry a přezimují

Praha je naším nejvýznamnějším zimovištěm racků

Foto: Ludvík Hauser

povětšinou v atlantské oblasti a v západním Středomoří. Moravští rackové táhnou spíše směry jihovýchodními a přezimují ve východním Středomoří. Toto pravidlo má samozřejmě velký počet výjimek a ptáci z jižních Čech byli např. zastíženi v oblasti Černého moře, oproti tomu moravští v Anglii a Nizozemsku. Naše nejvzdálenější nálezy leží v Portugalsku, Maroku a Alžírsku. Značná část našich hnízdících racků je věrná místu hnízdění a narození. Rackové, kteří naší republikou protahují nebo zde dokonce přezimují, pocházejí ze skandinávských zemí (Finsko, Švédsko), Polska, Běloruska nebo Pobaltí. Určitá část naší hnízdní populace také na našem území zimuje, většina záznamů je ze zimoviště v Praze.

PROSTŘEDÍ

Hnízdním prostředím jsou pro racka chechtavého ve střední Evropě vodní nádrže (rybníky, jezera, přehradní nádrže, odkaliště nebo usazovací nádrže). Většinou se jedná o nádrže větší velikosti s bohatými pobřežními porosty. Velmi oblíbené jsou menší i větší ostrůvky na těchto nádržích. Dále to mohou být slepá ramena řek nebo bažiny či mokřadní plochy. Velmi oblíbeným hnízdním prostředím jsou mořská pobřeží, zejména menší ostrůvky s přibřežní vegetací. Vzácně bylo zjištěno i hnízdění v písečných dunách bez vegetace. V případě nedostatku místa v koloniích se mohou hnízda objevovat i na naplaveninách, pařezech vyčnívajících z vody, kůlech, na keřích a stromech. V severní Evropě mohou být hnízda stavěna i na skalách, zejména na mořském pobřeží. V době tahu a v zimě se racek u nás zdržuje často na řekách, zejména větších, dále ve městech, na vypuštěných dnech rybníků, polích a skládkách pevných domovních odpadů. V blízkosti hnízdních kolonií je možno spatřit relativně velká hejna racků na polích při zemědělských pracích

Typický hnízdní biotop

Foto: Tomáš Bělka

(zejména orba, vláčení nebo kosení porostů). Vyskytuje se také ve velkých přístavech (říčních i mořských). Rackové se dovedou přizpůsobit i rušné dopravě a intenzivnímu pohybu osob, především na zimovištích a tahových zastávkách. Populační exploze v druhé polovině minulého století v Evropě byla způsobena mj. i aktivním využíváním odpadů při zpracování ryb a jiných mořských produktů v blízkosti přístavů a zpracovatelských závodů.

a obilí. Podle místních podmínek mohou být významným zdrojem potravy také odpady. Potravu malých mláďat tvoří hlavně dvoukřídlí a drobný hmyz, větší mláďata přijímají dvoukřídlé, blanokřídlé, brouky a malé obratlovce. U velkých mláďat převažují brouci a velký podíl tvoří také žížaly. Je třeba podotknout, že potrava starých i mladých ptáků se liší podle potravních podmínek v blízkosti jednotlivých

Samec i samice racka jsou shodně zbarvení

Foto: Jan Ševčík

POTRAVA

Potrava racka chechtavého je převážně živočišná. Hlavní složkou potravy dospělých ptáků je hmyz, dále pak žížaly a obratlovci. V minulosti byli velmi častou potravou racků chrousti, zejména v letech jejich gradací. Z obratlovců to jsou drobní hlodavci (hlavně hraboši), ryby (menší plevné druhy nebo mršiny), vzácně obojživelníci. V menší míře je zastoupena potrava rostlinná. Zajímavostí je v letním období pravidelný příjem třešní (raci sbírají zralé plody v letu přímo ze stromů)

kolonií. Složení potravy je také závislé na ročním období a na klimatických podmínkách. Na jaře se zastavují na polích, kde velmi často sbírají vyorané hraboše a nejrůznější druhy hmyzu. V době podzimního tahu navštěvují zejména vypuštěné rybníky, kde se živí drobnými rybami. Na zimovištích jsou raci ve městech přikrmováni nejrůznější potravou, především starým pečivem, které dovedou velmi obratně chytat i ve vzduchu. Na mořském pobřeží se živí zejména rybami (živými i uhynulými) a jejich částmi, dále nejrůznějšími koryši a naplavenými zbytky. Potravu sbírají rackové na souši i ve vodě, velmi častý je sběr potravy v hejnech. V době hnízdění sbírají potravu v okruhu do 10 kilometrů od kolonie. Průměrná vzdálenost letu za potravou se zkracuje s pokračující dobou hnízdění.

Vzdálenost jednotlivých hnízd se liší podle podmínek v kolonii

Foto: Michaela Krestová

V koloniích racků hnízdí i další druhy ptáků, např. potápky černokrké

Foto: Lubomír Hlásek

Racčí rok

PŘÍLET A VYTVÁŘENÍ HNÍZDNÍCH PÁRŮ

Na hnízdní kolonie přilétají někteří rackové již spárovaní nebo se hnízdní páry mohou vytvářet až po přiletu na vlastním hnízdišti. Jako první přilétají na hnízdiště staří ptáci (tříletí a starší), teprve pak ptáci narození

Hnízdištěm racků jsou rybníky s ostrůvky, popř. deponiemi bez vyššího porostu

Foto: Michaela Krestová

v předchozí sezóně. Vazba k vlastnímu hnízdišti je zpočátku velmi volná a ptáci se na hnízdiště vracejí pouze k přenocování. Již v této době se ale většina samců pohybuje uvnitř svého zvoleného okrsku. Tento okrsek také velmi intenzivně brání proti ostatním rackům. Zajímavostí toku racků chechtavých je velmi rozsáhlá plejáda obřadných pohybů, která slouží k vytvoření stabilního hnízdního páru na příslušnou hnízdní sezónu. Tok probíhá velmi intenzivně na hnízdištích, může však probíhat i mimo ně.

HNÍZDNÍ KOLONIE

Rackové chechtaví vytvářejí různě velké kolonie, ve kterých nehnízdí jen samotní rackové, ale i další druhy ptáků (potápky černokrké, kachny, lysky černé, rybáci obecní). Kolonie mohou být různě velké, od deseti tisícových až po několik desítek párů. Vzácně hnízdí některé páry osamoceně, popř. v několika jednotlivých párech. U nás si raci zakládají své kolonie na březích rybníků v porostech pobřežní vegetace, na ostrůvcích různé velikosti hnízdí raci na nejvyšších místech. Podle pozorování ornitologů se začínají první hnízda objevovat ve středu budoucí kolonie, po obvodu se dále kolonie rozrůstá. Zatímco ve středu kolonie se mohou v hnízdech objevovat již první vejce, na okrajích jsou hnízda teprve dostavována.

ROZMNOŽOVÁNÍ

Vlastní fáze toku je možno zkráceně popsat následovně: Na počátku stojí samec se samicí proti sobě se svěšenými křídly, ocas je doširoka rozevřený. Samice má přitom hlavu ohnutou směrem dolů na hrud', zobákem pohybuje nahoru a dolů. V další fázi toku se oba ptáci od sebe odvracejí nebo stojí vedle sebe a neustále pokývují s nataženými hlavami do stran. V této fázi jsou křídla opět roztažena, stejně tak ocas. Vše je doprovázeno

Hnízdo racka se snůškou

Foto: Lubomír Hlásek

tichým hlasem „*kvoir-kvoir*“, ptáci se uklánějí, přešlapují na místě, popř. proti sobě zdánlivě útočí. Vše je prováděno nejčastěji na hnízdě nebo v jeho těsné blízkosti, ale není žádnou vzácností, že některé fáze toku předvádějí rackové i mimo kolonii. Součástí toku je také přibližování samice k samci a následné vzájemné probírání peří zobákem. Samice často také loudí o potravu.

HNÍZDO

Vlastní hnízdo stavějí oba partneři. Hnízdní materiál (stébla a listy ostřic, sítiny, trávy, jemné větvičky, seno, kousky rákosu) je sbírán v nejbližším okolí hnízda. Velmi oblíbeným místem pro založení hnízda jsou nejrůznější „stoličky“, což mohou být trsy ostřic nebo jiných vodních rostlin. Dále může hnízdit na slehlém rákosu, přičemž nikdy nestaví ve vysokých porostech. Zdá se, že rackové musí mít zaručen z hnízda dostatečný rozhled. V záplavových oblastech Dyje na jižní Moravě byla hnízda budována na tzv. „hlavatých“ vrbách 70 až 150 cm nad vodní hladinou. Rozměry českých hnízd

jsou následující: vnější průměr 22 cm (15 až 36 cm), průměr hnízdní kotlinky 12,5 cm (8–19 cm), výška hnízda 13 cm (3–30 cm) a hloubka hnízdní kotlinky 3,5 cm (2–8 cm). Vzdálenosti mezi jednotlivými hnízdy mohou být různé, záleží na umístění kolonie. Hnízda

Racci staví svá hnízda i na méně obvyklých místech

Foto: Tomáš Bělka

se mohou téměř dotýkat (zejména na ostřůvcích), ale mohou být vzdálena až několik metrů (v porostech vodních rostlin). Hnízdo je dostavováno a opravováno i v průběhu hnízdění. Nehnízdící partner donáší velmi často v zobáku drobné kousky rostlinného materiálu, které jsou vestavěny do již existujícího hnízda.

VLASTNÍ HNÍZDĚNÍ

Probíhá do počátku dubna až po počátek července, nejčastěji od poloviny dubna do poloviny května, kdy začíná s hnízděním většina ptáků. Červnové a dokonce červencové snůšky jsou skoro vždy náhradní. Drtivá většina párů snáší 3 vejce, méně časté jsou násady dvou nebo čtyřkusové. Byly zaznamenány dokonce snůšky se 7 vejci, tyto ale pocházejí od dvou samic. Ve 147 českých hnízdech obsahovala snůška průměrně 2,95 vejce. Je

pravděpodobné, že dvoukusové snůšky pocházejí od mladších samic nebo to jsou náhradní snůšky. Ve čtyřkusových násadách bývá poslední vejce neoplozené, často je také výrazně menší. Tvar vajec je vejčitý až mírně oválný. Rozměry (325 ks z Československa): 51,89 x 36,74 mm (rozpětí 43,70 až 57,50 x 31,90–40 mm). Hmotnost vajec (30 ks z Československa): 33,10 g (26,09 až 40,12 g). Hmotnost skořápky je průměrně 2,06 g. Zbarvení vajec racků chechtavých je variabilní, v minulosti při častém vybírání vajec docházelo u později snášených vajec

Mláďata se líhnou v rozpětí 1 až 2 dnů

Foto: Ivan Mikšík

ke značným změnám ve zbarvení oproti původní snůšce. Základ barvy vejce je olivově hnědý s šedými a fialově šedými skořápečnými skvrnami. Povrchové skvrny jsou červeno-hnědé, tmavohnědé až černohnědé a pokrývají většinou celý povrch vejce. Méně často jsou nahloučeny k tupému pólu, kde občas vytvářejí čepičku nebo pravidelný věneček. Protáhlé skvrny, čárky a křivky nejružnějších tvarů jsou časté. Světle modrá vejce s nečetnými tmavohnědými nebo černohnědými skvrnami pocházejí často z náhradních snůšek a jsou produktem vysíleného vaječníku.

Obvykle jsou vyváděna 2 nebo 3 mláďata

Foto: Lubomír Hlásek

Skořápka je hladká, málo lesklá. Čerstvá prosvítá zeleně, později žlutozeleně. Vejce jsou snášena v jedno- nebo dvoudenních intervalech, v průměru 1,60–1,75 dne. Sezení začíná po ukončení snůšky, někdy může začít již po snesení prvního nebo druhého vejce. Na snůšce sedí oba rodiče, samice sedí pravděpodobně více. Doba sezení je 22–24 dnů, může však být i 21 nebo dokonce 26 dnů. Mláďata se líhnou 1 až 2 dny, jsou dobře

Mladý racek v šatě 1. zimy

Foto: Lubomír Hlásek

opeřená a schopná pohybu v okolí hnízda. Přesto zůstávají v prvních dnech života na hnízdech. Vlastní hnízdo začínají opouštět ve věku asi 10 dnů. Rodiče přinášejí potravu mláďatům a starají se o ně až do doby jejich vzletnosti. Tě dosahují ve věku 26–28 dnů. Krmení obstarává především samec, který mláďata buď přímo krmí nebo předává přinesenou potravu samici, která ji předkládá mláďatům. Mezi hlavní příčiny neúspěšnosti patří vlivy počasí, kolísání hladiny, vzájemné zašlapávání hnízd s vejci i malými mláďaty, usmrcování mláďat z cizích hnízd a predace (velcí rackové, tchoři, lišky, potkani, vrány aj.). Úmrtnost před dosažením vzletnosti je ve velkých koloniích značná, v britských koloniích dosahovala 85–92 %. U dospělých ptáků se úmrtnost pohybuje kolem 24 %. Pohlavní dospělosti dosahují rackové v druhém roce života, nejstarší pták se dožil 32 let.

ŽIVOT V KOLONII A OPUŠTĚNÍ HNÍZDIŠTĚ

Každá racčí kolonie je složitý systém, který přináší hnízdícím ptákům výhody. Ptáci v koloniích jsou velmi ostražití, a pokud některý z nich zjistí blížící se nebezpečí, okamžitě

Dospělý racek v zimním šatě

Foto: Tomáš Bělka

upozorní ostatní ptáky. Ve společnosti racků hnízdí i mnoho dalších ptačích druhů, které této ostražitosti racků dovedou využít ve svůj vlastní prospěch. Velmi výhodné je pro hnízdící racky to, že se ptáci v koloniích vzájemně stimulují k zahájení hnízdění ve stejném termínu. Tato skutečnost poté způsobuje, že se v určitý okamžik nachází v kolonii velký počet mláďat stejného věku, což je další způsob jak se bránit proti predaci. Pokud bychom se náhodou dostali do kolonie v době, kdy má většina párů svá mláďata, nalezneme téměř všechna hnízda prázdná. Pouze ta nejmenší se tulí v hnízdě, ostatní umně využívají množství úkrytů v kolonii. Tato mláďata mají hlavu zastrčenou mezi listy rostlin a sedí nehybně na zemi nebo vodní hladině. Větší mláďata nenápadně plavou se zobáčky těsně u vodní hladiny do nejbližšího úkrytu.

Mezi nevýhody života v kolonii patří ta skutečnost, že se při každém vyrušení mláďata dostávají mimo vlastní hnízda. Při nastalém zmatku jsou mláďata ve velkém ohrožení, protože od každého starého ptáka, v blízkosti jehož hnízda se ocitnou, dostávají tvrdé údery zobákem. Ztráty na vejcích a mláďatech mohou být v těchto případech dosti vysoké. Staří rackové však svá vlastní mláďata poznají. Po 5 až 6 týdnech po vylíhnutí už mladí rackové poletují v okolí kolonie. Jejich zbarvení je mnohem méně kontrastní než u starých ptáků a převažují hnědé tóny. Postupně se odvažují do stále větší vzdálenosti od hnízdní kolonie a v průběhu července a srpna prakticky všichni hnízdící ptáci zmizí. Např. z jihočeských hnízdišť je známo, že již měsíc po okroužkování byla zastřižena mláďata ve vzdálenostech až 160 km od hnízdní kolonie, po dvou měsících pak dokonce už na zimovišti v Itálii 700 km jihozápadně.

FAKTORY OHROŽUJÍCÍ RACKA CHECHTAVÉHO

- ztráta vhodného životního prostředí v důsledku meliorací, odvodňování mokřadů, jejich následné sukcese a zazemnění
- přímé pronásledování – sběr vajec, lov a záměrné otravy
- ztráty na vejcích a mláďatech díky zatopení kolonie (zejména na mořských ostrovech a na pobřeží) nebo díky predaci, která se často projevuje po lidském rušení v koloniích
- zatížení jedovatými látkami, především těžkými kovy
- botulismus

DOPORUČENÁ OCHRANNÁ OPATŘENÍ

Z hlediska ochrany tohoto druhu se jako nejefektivnější a nejúčinnější jeví zachování a účinná ochrana mokřadních biotopů. Přímé a záměrné rušení hnízdních kolonií (z nejrůznějších důvodů), které se místy doposud v přímořské Evropě provádí, je většinou nesmyslné, snad s výjimkou kolonií v blízkosti letišť. Reprodukční schopnosti jednotlivých kolonií jsou velmi účinně omezovány dostupností potravy a nabídkou hnízdních možností. Ptáci z takto rušených kolonií se stejně v dalších sezónách usidlují v blízkosti původní kolonie. V podmínkách střední Evropy má rušení navíc ten negativní dopad, že spolu s rackem dochází k nežádoucímu ovlivňování i dalších vzácných hnízdících ptáků (potápka černočká, rybák obecný). Velmi negativní dopad na populační dynamiku tohoto druhu v podmínkách střední Evropy mělo to, že v posledních desetiletích, díky přísným hygienickým předpisům, došlo k uzavření velkého počtu skládek pevného komunálního odpadu a tím i ke zmenšení potravní nabídky pro racka. Obecně je možno říci, že kolonie na mořském pobřeží

Častý obrázek – raci sbírají potravu za orajícím traktorem

Foto: Tomáš Bělka

jsou díky příznivější potravní situaci (odpady ze závodů na zpracování mořských produktů, eutrofizace vody) stabilnější. V dohledné době pravděpodobně nedojde k tomu, že by vnitrozemské populace dosáhly početních stavů z počátku 80. let minulého století.

VÝZNAM RACKA CHECHTAVÉHO

Jednoznačně prospěšný je pro zemědělství sběrem nejrůznějšího hmyzu, zejména při orbě nebo kosení luk. Škody mohou vznikat v třešňových alejích v blízkosti hnízdních kolonií. Opravdu jen velmi zřídka může způsobovat škody na plůdkových rybnících. Díky silnému poklesu hnízdních stavů bylo nutné stanovit podmínky jeho ochrany, zejména v zákoně o myslivosti. V Červeném seznamu České republiky je zařazen do kategorie VU – zranitelný druh.

Název Racek se mimo jiné objevuje také ve velkém počtu názvu hotelů, penziónů, re-

staurací a nočních klubů. Zajímavé je to, že je často používán název Černý racek. Protože toto zbarvení není pro většinu racků typické, snaží se tím majitelé možná navodit atmosféru čehosi nezvyklého. Překvapivá není ani ta skutečnost, že jméno racek je oblíbené pro různé typy lodí. Opravdu se zdá, že racek svým způsobem života, svými dlouhými přelety mezi vodními nádržemi, častým výskytem v mořských i vnitrozemských přístavech, vzbuzuje mezi lidmi pocit svobody a volnosti. Přispívá k tomu jistě i jeho elegantní a zdánlivě ležérní let. S touto jeho vlastností je spojen citát R. Bacha: „*Nejdále vidí ten racek, který vzlétne nejvýše*“. Z krásné literatury je známé dílo slavného ruského spisovatele Antona P. Čechova - Racek. V České republice se objevují dvě obce, které nesou název tohoto druhu. Na Benešovsku je to malá obec Racek, na Zlínsku potom obec Racková.

Další naši rackové

RACEK ČERNOHLAVÝ

Tento druh je jen o málo větší než racek chechtavý. Ve svatebním šatě má hlavu až po

Kápě racka černohlavého je uhlově černá a je rozsáhlejší (v pozadí racek chechtavý)

Foto: Lubomír Hlásek

šiji uhlově černou. Dále má silný, na konci hranatý červený zobák s černou páskou před špicí, konce křídel jsou čistě bílé. Dalším odlišným znakem je jeho hlas. První hnízdění bylo u nás zjištěno na jižní Moravě v roce 1967, hnízdit začal pravidelně od 80. let minulého století. Hnízdí v prostředí je podobné racku chechtavému, u nás hnízdí pravidelně právě v jeho koloniích. Relativně časté jsou smíšené páry s rackem chechtavým. Pravidelným hnízdištěm jsou nádrže Nové Mlýny na jižní Moravě, další pravidelná hnízdiště jsou na střední Moravě i ve Slezsku, nepravidelně dochází k zahnízdění např.

v jižních Čechách. Počty ale nejsou vysoké, často se jedná o jednotlivé páry. Podobný populační růst prodělal tento druh v celé Evropě, počátek je možno datovat do poloviny minulého století. Jedná se o tažný druh se zimovišti na atlantickém pobřeží Severního moře až po Senegal. Naši hnízdící ptáci byli zastiženi na pobřeží severní Francie. V letech 2001–2003 u nás hnízdilo 12–23 párů a racek černohlavý byl zařazen do kategorie EN – ohrožený druh.

RACEK BOUŘNÍ

Zřetelně větší než racek chechtavý, s kulatou bílou hlavou, vysokým čelem a štíhlým žlutozeleným zobákem. Tělo je bílé, hřbet a svrchní strana křídel jsou šedé, špičky křídel černé s bílými skvrnkami. Hnízdí v malých seskupeních, často v jednotlivých párech. Hlas je velmi podobný větším druhům

racků, je ale vyšší. První hnízdění bylo zjiště-

Racek bouřní u nás zimuje i hnízdí

Foto: Jiří Bohdal

Racek bouřní v letu

no v roce 1986 na Střední nádrži vodního díla Nové Mlýny. Od té doby zde hnízdí pravidelně, nepravidelná hnízdiště jsou zejména na Karvinsku a Ostravsku. Všechna hnízdiště byla před vlastním počátkem hnízdění využívána jako významná zimoviště stovkami ptáků. V Evropě je to převážně tažný druh se zimovišti na pobřeží Baltského a Severního moře, dále na britských ostrovech a také ve střední Evropě. Naše mládě bylo díky kroužkování zjištěno ve východní Francii. V letech 2001–2003 u nás hnízdily 2–4 páry, druh je vzhledem k ojedinělým zahnízděním zařazen do kategorie VU – zranitelný druh.

Foto Tomáš Bělka

va čistě bílé, křídla jsou tmavě šedá s černými špicemi a bílými skvrnami. Zobák je žlutý s červenou skvrnou na dolní čelisti, nohy žluté. Hlas je velmi zvučný a pronikavý. První hnízdění tohoto druhu bylo u nás zaznamenáno v roce 1990 na Střední

nádrži Nové Mlýny na jižní Moravě, kde hnízdí pravidelně doposud. Ojedinělá hnízdění byla prokázána také na Třeboňsku a Hodonínsku. Je to částečně tažný druh, hlavní zimoviště jsou na mořském pobřeží Baltu, Severního moře, ale také ve vnitrozemí Francie a Švýcarska. V letech 2001–2003 u nás hnízdilo 2–5 párů, druh je vzhledem k ojedinělým zahnízděním podobně jako racek bouřní zařazen do kategorie VU – zranitelný druh.

Racek bělohlavý je z našich racků největší

Foto: Jan Ševčík

RACEK BĚLOHLAVÝ

Na našem území se jedná o největší druh hnízdícího racka, který je blízce příbuzný známému racku stříbřitému. Ve svatebním šatě jsou tělo a hla-

Black-headed Gull – Bird of the Year 2008

Gulls are popular and well-known birds. The Black-headed Gull (*Larus ridibundus*) is one of the medium-sized gull species. Its body is white, with grey wing coverts and back and brownish-black mask, which may appear black from a distance. These gulls can be very noisy, especially when in groups. Their laugh-like calls of harsh “kraah” or “krreear” are produced with beaks wide open and the noise can become a deafening cacophony when a breeding colony is approached or entered.

The Black-headed Gull is a monotypic species with Palearctic distribution. It is found almost all over Europe with centers along the coasts and in lowlands with fishpond systems in Central Europe. Its breeding area extends further through Eurasia in the form of a wide belt reaching Kamchatka and Chukotka. In the Czech Republic, it breeds mainly in Southern Bohemia (Českobudějovicko and Třeboňsko regions), in Eastern Bohemia, in Central and Southern Moravia and also in Silesia. The breeding population of the species was estimated at 50,000–100,000 pairs in 2001–2003. This represents a decline of about 35% when compared to 1989 (80,000–150,000 pairs) and as a result, the species was evaluated as strongly declining. The biggest breeding colony at the Middle Reservoir of the Nové Mlýny dam system in Southern Moravia hosted 4,225 pairs in 2004.

The Czech population of the Black-headed Gull is migratory with birds from the western part of the country migrating westwards and wintering on the Atlantic coast or in the western part of the Mediterranean region. Birds from Moravia migrate in the southeastern direction and spend the winter in the eastern part of the Mediterranean region.

Ponds, lakes, and various water reservoirs with extensive reedbeds and other littoral vegetation and islands are the main breeding habitats of the species. While migrating and in the winter, the birds are often found on large rivers, in cities, on the bare beds of drained ponds, on fields and on waste dumps.

Insects, earthworms and small vertebrates prevail in the diet of the species. Cockchafer was a common part of its diet in the past, especially at the time of gradation of the beetle. Interestingly, cherries and grain are a regular part of its summer diet. Various food found in garbage dumps can also make up a considerable part of the diet.

The birds arrive in the breeding colonies already in pairs or form them shortly after arrival. Their colonies are built

in littoral vegetation or on islands and are of varying size – from tens to tens of thousands of pairs – and often involve other bird species (black-necked grebes, ducks, coots, or common terns). The nest is built by both parents. There are reports of nests built in the crowns of pollarded willows, 70–150 cm above water level from the inundation areas of the Dyje River. The usual size of the nest is as follows: outer diameter – 22 cm; diameter of the nest bowl – 12.5 cm; height – 13 cm; depth of the nest bowl 3.5 cm. The distance between individual nests depends on the setting of the colony. The nesting usually starts in the middle of April and finishes by the middle of May, but it may start as early as at the beginning of April and may extend as late as the beginning of July. Most pairs produce 3 eggs (average size: 51.89 x 36.74 mm; average weight 33.10 g). Their coloring is quite variable, with the base olive-brown with grey and mauve spots and the topcoat of reddish-brown, dark brown, or brownish-black splashes, that may cover the whole surface of the egg. The eggs are laid at an interval of 1–2 days. Incubation starts after the last egg is laid and takes 22–24 days. Both parents take part in it, but the female probably spends more time at the nest than the male. The hatching takes 1–2 days and the chicks are downy and capable of movement around the nest. They become capable of flight within 26–28 days.

Factors threatening the species

- Loss of suitable habitat (drainage of wetlands and their subsequent overgrowth)
- Direct persecution – collection of eggs, hunting and deliberate poisoning
- Loss of eggs and chicks due to flooding (mainly on marine islands and on the coast) or predation, which often intensifies after disturbance of colonies by man
- Pollutant load – mainly by toxic heavy metals
- Botulism

The most important and effective conservation measure is the conservation and protection of wetland biotopes. The closure of a large number of garbage dumps also has had a negative impact on the Black-headed Gull population in the Czech Republic, as it caused a sudden drop in food offer. The species is classified as vulnerable in the newest Red List of the Czech Republic. The Czech name of the genus, *racek*, appears in names of hotels, pensions, restaurants, and night clubs. It seems that with their life style – the long migrations and presence in most marine and inland ports – gulls seem to symbolize the feeling of freedom and abandon.

Česká společnost ornitologická
Partner BirdLife International v České republice

Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5 Smíchov, tel./fax: 274 866 700

e-mail: cso@birdlife.cz www.birdlife.cz, www.cso.cz

PTÁCI POTŘEBUJÍ NAŠI OCHRANU

POMOZTE I VY – STAŇTE SE ČLENY ČESKÉ SPOLEČNOSTI ORNITOLOGICKÉ

Zabýváme se:

Ochranou ptáků a jejich stanovišť, pořádáním vzdělávacích a výchovných akcí pro širokou veřejnost, vydáváním řady vlastních publikací.

Kdo se může stát členem ČSO?

Každý, kdo má rád přírodu a chce přispět k její ochraně. Zájemci mohou volit mezi dvěma formami členství: individuálním a rodinným.

Co svým členům nabízíme?

Možnost aktivně se zapojit do výzkumné, ochranné či vzdělávací činnosti ČSO.

Populární i odborné publikace. Členské exkurze, přednášky, poznávací vycházky za ptáky a další akce.

Možnost využívat rozsáhlou odbornou knihovnu, stejně jako terénní stanice na atraktivních lokalitách.

Členství v regionálních pobočkách ČSO.

Členské příspěvky:

- individuální členství – plný příspěvek: 500,- Kč/rok
- individuální členství – členové do 18 let věku, studenti, senioři: 300,- Kč/rok
- rodinné členství – 600,- Kč/rok (bez ohledu na počet rodinných příslušníků)

Ochranu ptáků můžete podpořit zasláním finančního daru na účet České spořitelny, a.s., č.ú. 1922224339/0800, var. symbol 1506.

PŘIHLÁŠKA DO ČESKÉ SPOLEČNOSTI ORNITOLOGICKÉ

Chcete přispět k ochraně ptáků? Staňte se členy ČSO. Stačí pouze vyplnit a poslat tento lístek, nebo vyplnit přihlášku přímo na internetových stránkách www.cso.cz, popř. www.birdlife.cz

Jméno a příjmení: Datum narození:

Bydliště:

..... PSC:

E-mail: Telefon:

Členství: ☐ individuální ☐ rodinné

Datum Podpis

Vyplněnou přihlášku zašlete na adresu ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5-Smíchov

Záchránné stanice pro handicapované živočichy přijmou během roku tisíce poraněných nebo jinak potřebných zvířat. Většina z nich trpí vinou člověka. Nebudme k nim lhostejní!

Český svaz ochránců přírody vyhlásil na podporu subjektů, které se o tato zvířata starají, sbírku Zvíře v nouzi.

Přispět můžete na účet sbírky: **33553322/0800 u České spořitelny, a.s.**

nebo zasláním SMS ve tvaru **DMS ZVIREVNOUZI** na číslo 87777 (platí pro všechny operátory). Cena DMS je 30 Kč, příjemce Vaší pomoci obdrží 27 Kč. Podpořit dobrou věc už nemůže být snadnější.

DMS i platbou na účet můžete přispět i přímo konkrétní stanici. Podrobnější informace naleznete na internetových stránkách kampaně **www.zvirev nouzi.cz**.

Děkujeme Vám!

Sbírku podpořili:

■ ptačí svět ■

časopis České společnosti ornitologické

Jako jediný časopis svého druhu u nás je zaměřen výhradně na popularizaci ornitologie a ochrany ptáků.

Pro všechny malé i velké čtenáře vychází dvakrát ročně (duben, listopad) na 24 barevných stranách s fotografiemi od předních českých autorů.

Roční předplatné je 115 Kč, pro členy ČSO zdarma. Předplatné je možno darovat za cenu 135 Kč formou darovacího listu s ilustrací Jana Hoška.

Objednávky a další informace:
tel.: 274 866 700
nebo e-mail: cs0@birdlife.cz

Ochrana fauny ČR

10 let práce pro přírodu a lidi

1998–2008

Podpořte nás na:

DMS ZVIREVNOUZI VOTICE

na číslo **87777**

Cena DMS je 30 Kč, příjemce vaší pomoci obdrží 27 Kč.

www.ochranafauny.cz

Jediné specializované ornitologické muzeum ve střední Evropě

ORNITOLOGICKÁ STANICE MUZEA KOMENSKÉHO

- rozsáhlá sbírka preparátů, vajec a hnízd
- stálá expozice (400 druhů evropských ptáků)
- specializovaná ornitologická knihovna
- výstavy, exkurze, ekoporadna
- venkovní areál s lužním lesem, jezírkem a „Ptačí lípou“
- výukové programy pro školy všech typů

**Otevřeno celoročně,
v sezóně i o víkendech.**

ORNIS je partnerem projektu Přírodě Olomouckého kraje!, který je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.

Přerov, Bezručova 10 • tel: 581 219 910
ornis@prerovmuzeum.cz • www.prerovmuzeum.cz

BIOPHON nabízí CD nosiče, které obsahují řadu unikátních zvukových záznamů hlasů volně žijících ptáků a zvířat. CD s tištěným doprovodným textem jsou určeny odborným pracovníkům, pedagogům, studentům a pracovníkům ochrany přírody. Jsou výbornou doplňkovou pomůckou při výuce přírodopisu moderní akustickou metodou. Přibližují jinak nedostupnou přírodu i dětem zolaštních škol. Jsou také určeny myslivcům a všem milovníkům přírody. Přinášejí nenahraditelné informace adepthm myslivosti. Vědecky odborně a technicky kvalitně zpracované nahrávky z digitálních záznamů neobsahují žádné mluvené slovo. Požadovaný a hledaný hlas živočicha se volí podle textové přílohy číslu nahrávky – tracku.

V EDICI BIOPHON BYLY DOSUD VYDÁNY KOMPAKTNÍ DISKY CD BEZ MLUVENÉHO SLOVA:

CD – ROK V PŘÍRODĚ – 99 hlasů a zvuků z přírody. Zvukové pásmo sestavené z hlasů živočichů a zvuků přírody, které můžeme zaslechnout během celého roku. CD bez mluveného komentáře. Textová příloha česky, německy, anglicky. (61 minut STEREO, 1999)

CD – MISTŘI PĚVCI PTAČÍ ŘÍŠE – zpěv 22 vybraných druhů pěvců . CD s textovou přílohou. (68 minut, 2003)

CD – SOVY EVROPY – 77 variant hlasů všech 13 druhů evropských sov. CD bez mluveného slova s vysvětlující textovou přílohou. (67 minut STEREO, 2003)

CD – PTÁCI VOD A MOKŘADŮ , 1. díl. POTÁPKY až HUSY. 71 variant hlasů 30 druhů vodních ptáků. CD bez mluveného slova s vysvětlující textovou přílohou. (67 minut STEREO, 2003)

CD – PTÁCI VOD A MOKŘADŮ , 2. díl. HUSICE, KACHNY A JEŘÁB POPELAVÝ. 68 variant hlasů 17 druhů vodních ptáků. CD s vysvětlující textovou přílohou. (76 minut, 2004)

CD – PTÁCI VOD A MOKŘADŮ , 3. díl. KRÁTKOKŘÍDLÍ, BAHŇÁCI A DLOUHOKŘÍDLÍ. 83 variant hlasů 46 druhů ptáků. CD s vysvětlující textovou přílohou. (79 minut, 2004)

CD – HLASY NAŠÍ ZVĚŘE. 99 variant zvukových projevů 28 druhů savců a 51 druhů ptáků. CD s vysvětlující textovou přílohou, uvádějící zoologické podrobnosti o jednotlivých zvířatech. 5. přepracované a rozšířené vydání. (73 minut, 2003)

CD – PĚVCI 1 – hlasy 41 druhů pěvců. CD s vysvětlující textovou přílohou. (64 minut, 2006)

CD – PĚVCI 2 – hlasy 38 druhů pěvců. CD s vysvětlující textovou přílohou. (62 minut, 2006)

CD – PĚVCI 3 – hlasy 45 druhů pěvců. CD s vysvětlující textovou přílohou. (60 minut, 2006)

CD – HLASY DRAVCŮ – 53 variant hlasů 22 druhů dravců. (60 minut, 2006)

CD – KUKAČKA, LELEK, RORÝS, SROSTLOPRSTÍ A ŠPLHAVCI – 68 variant hlasů 17 druhů ptáků. (65 minut, 2006)

CD – HLASY NAŠICH ŽAB. Hlasy všech našich 13 druhů žab, 26 variant, s mluveným komentářem.

(50 minut, odborný komentář doc. V. Hanáka, 2006) 3. vydání.

CD – PTÁCI RÁKOSIN A OKOLÍ VOD – 81 variant hlasů 58 druhů ptáků. CD s textovou přílohou. (75 minut, 2007)

Cena všech CD s textovou přílohou je: 249,- Kč + poštovné.

2CD – ZVÍŘATA ZOOLOGICKÝCH ZAHRAD – HLASY 162 DRUHŮ. Dvě CD s textovou přílohou. (154 minut, 2007)

Cena 2CD s textovou přílohou je: 349,- Kč + poštovné.

**CD je možno objednat na dobírku, pro podniky i na fakturu
(je nutné uvést bankovní spojení, IČO a DIČ, tel., e-mail), na adrese, také telefonicky nebo i na e-mail:**

**PELZ – BIOPHON, P.O.BOX 159, 160 41 PRAHA 6
Tel. 233 339 993, e-mail: pelz.biophon@volny.cz, <http://www.biophon.cz>**

CD je možno také zakoupit v Národním muzeu v Praze, Václavské náměstí.

Zájemcům o zvukové záznamy zašleme podrobný seznam druhů živočichů pro jednotlivé tituly CD.

DOPORUČUJEME PŘEHRÁVAT NA HIFI ZAŘÍZENÍ. ZÁSADNĚ BEZ KOREKCÍ BASŮ A VÝŠEK.

Pták roku 2008 – RACEK CHECHTAVÝ

Autor textu: L. Schröpper

Kresba na titulní straně: J. Hošek • Fotografie: T. Bělka, J. Bohdal, P. Bürger, L. Hauser, L. Hlášek, M. Krestová, I. Mikšík, J. Ševčík • Anglický souhrn: D. Lacina, J. Koenig • Příprava do tisku: L. Viktora

DTP: Vladimír Vyskočil – KORŠACH. • Tisk: Calamarus • Náklad: 10 500 výtisků

Vydala Česká společnost ornitologická ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí ČR, Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR, Krajským úřadem Jihomoravského kraje, Krajským úřadem Pardubického kraje, Krajským úřadem Plzeňského kraje, Správou CHKO Poodří, ORNIS Muzea Komenského v Přerově, Ochranou fauny ČR, Českým svazem ochránců přírody, Českomoravskou mysliveckou jednotou a za finančního příspěvli členů ČSO.

Praha 2008